

श्री तलेजु भवानी

— तीर्थलाल न.घ: भनी

नेपालमा कतिपय प्राचीन शहरहरूको स्मृति चिह्न त्यहाँ रहेका प्राचीन राजदरवार र तलेजुको मन्दिरले देखाउँछ । अहिले केही शहरहरूमा तलेजु र राजदरवारका भग्नावशेष मात्र देखापरेका छन् । अनेक ठाउँमा केवल नाम मात्र बाँकी छ । त्यस्ता ठाउँहरूमा पुरातात्विक अनुसन्धान गर्नु आवश्यक छ ।

अब ती शहरहरूमा प्राचीन राजदरवार र तलेजुहरूको अवशेषका रूपमा बाँकी रहेका विषयमा चर्चा गरिन्छ । साँखुमा प्राचीन दरवार थियो र त्यसको अवशेषमा पुरानो मूल ढोका बाँकी नै छ । त्यसको भित्र एउटा सानो चोक छ । उक्त चोकको माझमा एउटा सानो डबुली छ । यसको वरिपरि विभिन्न कार्यालयहरू स्थापना भएकाले प्राचीन दरवार प्राङ्गणको अस्तित्व नै हराइसकेको छ । संयोगवश त्यो सानो डबुली बाँकी रहेको पनि पछि पतन हुने होला । यहाँ वज्रजोगिनी (खड्गजोगिनी) को जात्रामा राज खड्ग ल्याएर केही वेर राख्नु पर्ने चलन अद्यपि रहेको हुनाले मात्र यो डबुली बाँकी रहेको हुन सक्छ ।

यस स्थानबाट केही पर भग्नावशेषको रूपमा रहेको थुम्को देखिन्छ । उक्त थुम्कोको बीचमा एउटा चारकुने एक तले घर अवस्थित रहेको छ । यसको दुइतिर गारो र अर्को दुइतिरमा एकापट्टि ढोका र अर्को पट्टि सानो झ्याल छन् । झिगट्टी छाना सम्पूर्ण भत्किसकेको हुनाले मन्दिरको आकार हराइसकेको छ । यसैलाई नै

साँखुके शहरको तलेजु मन्दिर भन्ने कथन छ ।

यो दरवार र तलेजु मन्दिर कसले बनाएका थिए भन्ने पत्ता लागेको छैन । वज्रजोगिनी (खड्गजोगिनी) को जात्रा त सूर्यमल्लले चलाएका थिए भन्ने भाषा वंशावलीमा उल्लेख भएको पाइन्छ । यो जात्रा रत्नमल्लले चलाएको थियो भन्ने पनि कसैकसैको भनाइ छ । तर जेहोस् साँखुमा दरवार अमरमल्ल या सूर्यमल्लको पाला-देखि थियो भन्ने अनुमान हुन्छ । त्यसकारण तलेजु पनि यसैबेला स्थापना भएको हुन सक्छ भनेर पनि अनुमान गर्न सकिन्छ । तर तत्कालीन अभिलेख प्रमाण नभेटिएसम्म ठोकुवा गरी भन्न सकिन्न ।

त्यस्तै फर्पिङमा पनि प्राचीन दरवार थियो भन्ने कुरा "राजदरवार तलेजु" भन्ने तीनतले घर फर्पिङको थुम्कोको बीचमा रहेको कारणबाट भन्न सकिन्छ । तर तलेजुको मन्दिर भने आजभोलि छैन । त्यस घरमा पहिले औषधालय राखी चिकित्सालय बनाइसकेको थियो । त्यस घरमा तलेजुको परम्परानुसार कुनै पूजाआजाहरू गर्दै आएको थियो भन्ने अहिलेसम्म थाहा छैन र दरवार कसले कहिले बनाएका थिए भन्ने पनि प्रकाशमा आएको छैन ।

यसको अतिरिक्त पालुङ शहरमा पनि राजदरवार तथा तलेजुको मन्दिर पनि थिए । ती दरवार र मन्दिर पतन भई समथर भइसकेको थियो । पछि छाडा वस्तु राख्ने गोठ बनाउनको निमित्त जग खन्दा तलेजु भगवतीको

मूर्ति र दुङ्गाको दमाहा आदि फेला परेका थिए । सो मूर्ति फेरि कहाँ लगियो भन्ने थाहा हुन सकेको छैन । तर यस्तो पुरातात्विक वस्तु फेला परेको थियो भन्ने कुराबाट त्यहाँ पनि राजदरवार र तलेजु थियो भन्ने पुष्टि हुन आउँछ ।^२ तर कसले र कहिले स्थापना गरेको थियो भन्ने चाहिँ प्रमाण भेटिएको छैन ।

त्यसै गरी कीर्तिपुर शहरमा पनि राजदरवार र तलेजुको देवल थिए । अहिले राजदरवारको नाउँमा केवल नाम मात्र बाँकी छ । त्यहाँ एउटा ठूलो देवल छ । त्यो झण्डै वसन्तपुर लाल बैठक अगाडिको देवल जस्तै छ । त्यसको झिगटी छाना भत्की जस्ताको छाना छाएको थियो । तर त्यो पनि हुरी वतासले उडाई लगेको हुँदा खाली नाङ्गो देवल मात्र अवस्थित रहेको छ । यही देवललाई नै तलेजु देवल भनिन्छ । बडादशैंमा खड्ग जात्राको दिन कीर्तिपुरमा प्रधाननीहरू प्रत्येकले सिन्दूर बट्टा (नेवारीमा सिल्लुःमू) लिएर बाहिर निस्कन्छन् । तिनीहरूका अधिअधि स्थानीय बाजा र पछिपछि तिनीहरूले दर्शकहरूलाई टीका लगाउँदै आउँछन् । यही चलन रहेकोले उपर्युक्त देवललाई तलेजु देवल भनेको होला भन्ने महसूस हुन्छ । तर यो देवल पनि कहिले र कसले बनाएको भन्ने ज्ञात भएको छैन ।

फेरि मध्यपुर ठिमीमा पनि राजदरवार थियो । तर राजदरवारको भग्नावशेष भने कतै देखिँदैन । हनुमान ढोकाको दरवारमा जस्तै यहाँ पनि एउटा चोक छ र यसको चारैतिर एक तले घर बनाइराखेको छ । यसको वरपर विभिन्न कार्यालयहरूले ठाउँ ओगट्दै ल्याएको हुनाले ऐतिहासिक स्थलको प्रतिष्ठा गुमिसकेको छ । तलेजुको मन्दिर कुनै भिन्न ठाउँमा नभएकोले त्यही चोकको देवतालाई नै तलेजु भन्ने गरेको छ । वैशाख २ गते सालिन्दा यहाँ बालकुमारीको जात्रा हुन्छ । बालकुमारीको खट जात्रा गरी सकेपछि यही मूल चोकको ढोकाबाट भिड्याइन्छ । त्यसकारणले मात्र यसलाई दरवारको अवशेष वाँकी रहेको भन्न सकिन्छ । यी दरवार र तलेजु पनि कहिले कसले स्थापना गरेको भन्ने थाहा भएको छैन ।

यस्तै प्रकारबाट देउपाटनमा पनि राजदरवार

र तलेजु थिए भन्ने कुरा राजदरवारको अंशको रूपमा रहेको भण्डारखाल बाँकी रहेकोबाट अनुमान लगाउन सकिन्छ । यसको अतिरिक्त सडकको छेउमा एउटा दुई तले घर र घरको दैलोमा एउटा ठूलो घण्टा पनि छ । झ्याल ढोका सबै पुराना छन् । सोही घरको देवताको मूर्ति चोरी भई सक्थ्यो भन्ने किवदन्ती छ । उक्त मूर्तिलाई देवपाटनको तलेजु भन्ने गर्दथ्यो । त्यो पनि कसले र कहिले स्थापना गरे भन्ने स्पष्ट प्रमाण देखिँदैन ।

उपर्युक्त सिलसिला अनुसार उपत्यकाका प्रमुख शहर कान्तिपुर, ललितपुर र भक्तपुरमा पनि राजदरवार साथै तलेजु रहनुमा अस्वाभाविक नहोला । त्यसकारण यहाँका राजदरवार र तलेजुको सम्बन्धमा पनि चर्चा भएको पाइन्छ ।

ललितपुरमा यक्षमल्लपछि उपत्यका राज्य टुक्रिँदा त्यहाँका महापात्र पुरन्दर सिंहहरूले ने. सं. ७१७ वि. सं. १६५४ सम्म राज्य गरेका थिए ।^३ त्यसपछि राजा शिवसिंह मल्लले महापात्रलाई कब्जा गरी कान्तिपुरमा मिलाए । केही समयपछि शिवसिंह मल्लले आफ्नो छोरा हरिहरसिंह मल्ललाई ललितपुरको शासन देखरेखको लागि उत्तराधिकारीको रूपमा पठाए ।^४ हरिहरसिंह मल्लपछि यहाँ यिनका दोस्रो छोरा सिद्धिनरसिंह मल्ल ने. सं. ७३६ वि. सं. १६७६ तिर राजा भइसकेको पाइन्छ ।^५ यिनले अधिको राजदरवारलाई राम्रो गरी बनाएका थिए र तलेजु पनि स्थापना गरेका थिए भन्ने भाषा वंशावलीमा उल्लेख^६ भएबाट सिद्धिनरसिंह मल्लको पालामा तलेजु र राजदरवार थिए भन्ने पुष्टि हुन आउँछ । साथै ने. सं. ८३६ वि. सं. १७७३ मा राजा ऋद्धिनरसिंह मल्ल देवले “श्री ३ इष्टदेवता प्रीतिन” भनी तलेजुको ढोकामा सुनको तोरण चढाएको कुराले ज्ञान स्पष्ट हुन्छ ।^७

यक्षमल्लको मृत्युपछि यिनका छोरा रायमल्ल, रत्नमल्ल र रणमल्लहरूको संयुक्त शासन चल्यो । पछि ने. सं. ६०४ वि. सं. १५४१ वैशाखमा रत्नमल्लले कान्तिपुरलाई आफ्नो स्वतन्त्र राज्य बनाए ।^८ कान्तिपुरमा पनि राज्य खडा भएपछि राजदरवार बन्नु पनि स्वाभाविकै थियो । यिनले नै ने. सं. ६२१ वि. सं. १५५८

मा तलेजुको सानो मन्दिर बनाए भन्ने इतिहासमा उल्लेख भएको पाइन्छ ।^१

कान्तिपुरमा रत्नमल्लले स्थापना गरेको तलेजु मन्दिर कहाँनिर हो भन्ने स्पष्ट छैन । तर पछि ने. सं. ६८४ वि. सं. १६२१ माघमा महेंद्रमल्लले तलेजुको ठूलो मन्दिर बनाए ।^{१०} पछि ने. सं. ७४१ वि. सं. १६७८ मा यक्षमीनरसिंह मल्लले सिद्धिनरसिंह मल्लसित सन्धिपत्र गर्दा यिनै तलेजु देवतालाई साक्षी राखी "श्री ३ तवदेवर स्वेष्ट देवता सपुर्ण थाडा" भनी सन्धिपत्र गरेको थियो ।^{११} पछि प्रताप मल्लले पनि ने. सं. ७६४ वि. सं. १७३१ मा "श्री ३ तलेजु देवी श्री ३ देगु तले भ्याँ" भनी तलेजुमा ताम्रपत्र राखेको थियो ।^{१२} यसको लगत्तै पछि गएर नृपेन्द्र मल्लले ने. सं. ७६७ वि. सं. १७३४ मा तलेजुको गजूरमा फूलमाला चढाए ।^{१३} ने. सं. ८२५ वि. सं. १७६२ मा भाष्कर मल्लले नयाँ गजूर चढाए ।^{१४} ने. सं. ८४६ वि. सं. १७८६ मा जगज्जय मल्लले तलेजुलाई "श्री मन्मानेश्वरीष्ट देवता" भनी उल्लेख गरी एउटा ताम्रपत्र चाँगुमा राखे ।^{१५} त्यस्तै ने. सं. ८७२ वि. सं. १८०६ मा जयप्रकाश मल्लले "तलेजुमाजु" "श्री मन्मानेश्वरीष्ट देवता" भनी तलेजुलाई उल्लेख गरी अभिलेख स्थापना गरे ।^{१६} त्यसपछि शाहकालमा आएर ने. सं. ९२० वि. सं. १८५४ शा. सं. १७२१ मा "तलेजु देवताय नमः" भनी गीर्वाणयुद्धविक्रम शाहले तलेजुमा अभिलेख स्थापना गरेका थिए ।^{१७}

त्यस्तै भक्तपुरमा पनि राजदरवार र तलेजु छन् । तर कहिले स्थापना भएको हो भन्ने पत्ता लागेको छैन । तर भक्तपुरका तलेजुको सम्बन्धमा भाषा वंशावलीमा अप्रामाणिक घटना जोडी शाके संवत् १२४५ ने. सं. ४४४ पौषमा सिम्रौनगढका राजा हरिसिंहदेवले त्यहाँबाट तलेजु भवानी सहित ल्याई भक्तपुरमा आई राज्य गरेथे भनी लेखिएको छ ।^{१८} यसैलाई आधार मानी कतिपय मानिसहरूले अझैसम्म तलेजु हरिसिंहदेवले ल्याएका हुन् भन्दै मान्दै आएका हुन् ।

त्यसकारण भाषा वंशावलीमा कतिको सत्यता छ भनी केलाएर विचार गरी हेर्दा सर्वप्रथम शा. सं. १२४५ ने. सं. ४४४ अर्थात् वि. सं. १३८० ई. सं. १३२४ मा नेपालको राजधानी भक्तपुरमै थियो । किनभने

अरिमल्ल ने. सं. ४४० वि. सं. १३७७ इ. सं. १३२९ चैत्रदेखि ने. सं. ४६४ वि. सं. १४०१ ई. सं. १३४५ आश्विनसम्म सिंहासनाख्ड नै थिए ।^{१९} त्यसवेला महासामन्त रुद्रमल्ल शासनका हर्ताकर्ता नै भइरहेका थिए भने यसवेला हरिसिंह देव सिम्रौनगढबाट आई भक्तपुरमा राजा कसरी हुन आउँछ यो स्वतः असत्य सिद्ध हुन्छ ।

फेरि अरिमल्लको समकालमा दिल्लीका सुल्तान गया सुद्दिन तुगलक बंगालमा आक्रमण गरी फर्कँदा सिम्रौनगढमा पनि आक्रमण गर्न आयो भन्ने ठानी हरिसिंह देव फौज लिई युद्ध गर्न गए । सुल्तानले हरिसिंहदेवलाई हराएपछि हार खाएर हरिसिंहदेव दोलखातिर भागे । दोलखा नपुग्दै बीचमा तीनपाटन भन्ने ठाउँमा यिनको मृत्यु भयो । दोलखाका मन्त्रीभारोहरूले यिनका छोरा मन्त्री भारदारहरू सबैलाई पक्रा कैद गरे । सम्पूर्ण धन-सम्पत्ति दोलखाका मन्त्रीले जफत गरे ।^{२०} उक्त तात्कालिक घटनाको सिलसिलाबाट स्पष्ट हुन्छ कि हरिसिंहदेव भक्तपुर आएका थिएन । तब यिनी भक्तपुरको राजा भए भन्ने कुरा पूरा असत्य रहेछ भन्ने थाहा पाइन्छ ।

अर्को कुरा हरिसिंहदेवकी रानी देवलदेवी दोलखामा कैद भइरहेकी थिइन् । त्यहाँबाट फुत्किएपछि भक्तपुर आई शरण मागिन् । त्यसैले रुद्रमल्लले तिनलाई शरण दिई राजदरबारमा राखेका थिए ।^{२१} यी कुराबाट पनि हरिसिंह देवले नेपालमा तलेजु भवानी ल्याएको भन्ने सर्वथा असत्य सिद्ध हुन्छ ।

तलेजुबारे ऐतिहासिक स्रोत विचार गर्दा यक्षमल्ल ने. सं. ५६१ वि. सं. १४६८ मा राखेको ठिमीको अभिलेखमा "श्री मन्मानेश्वरीदेवी" भनी उल्लेख गरेको पाइन्छ ।^{२२} यो भन्दा अघि पनि ज्योतिर्मल्लले ने. सं. ५३३ वि. सं. १४७० मा पशुपतिमा राखेको अभिलेखमा "श्री मन्मानेश्वरी" भनी लेखेको पाइन्छ ।^{२३} स्थितिराज मल्लले ने. सं. ५०८ वि. सं. १४४५ मा देवपाटनमा राखेको अभिलेखमा पनि "श्री मन्मानेश्वरी" भनी लेखेको पाइन्छ ।^{२४} यसभन्दा पनि अघि अर्जुन मल्लको पालामा यिनका महामन्त्री जयसिंह रामले ने. सं. ५०२ वि. सं. १४३६ मा इटुबहालमा राखेको अभिलेखमा "श्री मन्मानेश्वरी" भनी लेखेको पाइन्छ ।^{२५}

यही मन्मानेश्वरीलाई पछि गएर जितामित्र मल्लले ने. सं. ७९७ वि. सं. १७३४ मा "श्री भवान्यै नमः" "श्री ३ स्वेष्ट देवता प्रीतिन" भनी सम्बोधन गरी मूलचोकको पश्चिमपट्टिको चोक जिर्णोद्धार गरेको अभिलेखमा लेखे ।²⁶ यिनैले ने. सं. ७९८ वि. सं. १७३५ मा "श्री श्री श्री भवान्यै नमः" "श्री मन्मानेश्वरीष्ठ देवता" "श्री श्री श्री स्वेष्ट देवता प्रीतिकामतान" भनी लेखी राजदरवारसंगको ढुङ्गेधाराको अभिलेखमा पनि लेखे ।²⁷ फेरि अर्को ने. सं. ८०५ वि. सं. १७४२ मा "भवान्यै नमः" "श्री मन्मानेश्वरीष्ठ देवता" र "श्री स्वेष्ट देवता सके" भनी सम्बोधन गरी तलेजुमा तोरण चढाई अभिलेख राखे ।²⁸ त्यस्तै श्री जितामित्र मल्ल र योगनरेन्द्र मल्ल मिली ने. सं. ८१६ वि. सं. १७५६ मा "श्री ३ तलेजु" भनी सम्बोधन गरी तलेजु चोकमा अभिलेख राखे ।²⁹

यस्तै प्रकारले भूपतीन्द्र मल्लले पनि ने. सं. ८१८ वि. सं. १७५५ मा "श्री ३ स्वेष्ट देवता कामनाया" "श्री ३ तलेजुस्के मत पूजा" भनी तलेजुको मालती चोकमा अभिलेख राखे ।³⁰ साथै "श्री ३ दूर्गादेव्यै नमः श्री ३ स्वेष्ट देवता तलेजुस्के" भनी लालभती देवीले पनि तलेजु चोकमा अभिलेख राखेको पाइन्छ ।³¹ त्यसपछि ने. सं. ८६० वि. सं. १७९७ मा "श्री ३ तलेजु सहाय" "श्री मन्मानेश्वरीष्ठ देवता" भनी रणजित मल्लले अभिलेख राखेको पाइन्छ ।³² एवं प्रकारले श्री मन्मानेश्वरीलाई 'इष्ट देवता' 'भवान्यै' 'स्वेष्ट देवता' भन्दै पछि 'तलेजु' भन्न थालेको स्पष्ट छ । त्यसपछि यो तलेजुको नाम आजसम्म भन्दै आएका छन् । त्यसकारण भक्तपुरमा तलेजु भनिएका मानेश्वरी देवता पहिलेदेखि थियो भन्न सकिन्छ ।

कान्तिपुरको तलेजु देवतालाई पनि पहिले तलेजु भन्दैनथ्यो । राजा महेन्द्र मल्लको पालामा "तवल देवल" भनिन्थ्यो ।³³ पछि "तवल देवर" "तवः देवल" भनी शिलालेखमा उल्लेख भएको पाइन्छ । राजा प्रताप मल्ल र जयप्रकाश मल्लको पालामा आएर यिनै देवललाई तलेजु देवल भनी शिलालेख आदिमा लेखेको पाइन्छ । गिर्वाणयुद्धविक्रमको समयमा गीर्वाणयुद्धविक्रमले राखेको शिलालेखमा समेत 'तलेजु देवता' नै भनी लेखिएको

देखिन्छ । त्यस्तै अनेक थ्यासफूहहमा पनि 'तलेजु' नै भन्ने उल्लेख पाइन्छ ।³⁴

त्यसकारण जयस्थिति मल्लभन्दा पहिलेदेखि राज्यका अधिष्ठात्री स्वेष्टदेवता 'मानेश्वरी' भनी सम्बोधन गर्दै आएको देवतालाई पछि आएर जितामित्र मल्लले 'तलेजु' समेत नामकरण गरी लेख्न थालेको स्पष्ट थाहा भएको छ । त्यसैले मानेश्वरीलाई नै 'तलेजु' भनेका हुन् भनी सिद्ध हुन्छ ।

अब 'मानेश्वरी' देवता कुन देवता र कसले स्थापना गरेका हुन् भन्ने विषयमा विचार गर्नु यहाँ अवश्यक देखिन्छ । वंशावलीहरू अध्ययन गरी हेर्दा 'मानेश्वरी' देवता लिच्छविकालदेखि थियो भन्ने झल्किन्छ । भाषा वंशावलीमा उल्लेख भए अनुसार राजा विश्वदेव (वृषदेव) ले आफ्नो कुलका इष्ट देवतालाई 'राजदेवी' भन्ने नाम राखी स्थापना गरेका थिए भन्ने देखिन्छ ।³⁵ गोपाल राजवंशावलीमा राजा मानदेवले 'मानेश्वरी' स्थापना गरेका थिए भनी लेखेको छ ।³⁶ त्यसकारण वृषदेवका पनाति मानदेवले आफ्नो राजकुलमा भएको इष्ट देवता ईश्वरीलाई नै मुनको मूर्ति बनाई आफ्नो नामबाट उत्थान हुने गरी 'मानेश्वरी' नाम राखी स्थापना गरेका हुन् भन्ने महसूस हुन्छ । यो स्थापना मानदेवको अभिलेख अनुसार लिच्छवि संवत् ३८६-४२७ को बीचमा भएको हुनुपर्दछ ।

त्यही 'मानेश्वरी' लाई इष्ट देवता मान्ने भक्तपुरमा आनन्द मल्लले दीक्षा लिएको भन्ने कुरा इतिहासमा उल्लेख छ ।³⁷ त्यसपछि जयप्रकाश मल्लले 'श्री श्री श्री स्वेष्ट देवताको' गुठी चलाएको भन्ने उल्लेख ने. सं. ७८८ वि. सं. १७२५ मा स्थापना गरेको शिलालेखमा पाइन्छ ।³⁸ यस प्रकारले मानेश्वरीलाई 'श्री ३ स्वेष्ट देवता' भनेको स्पष्ट हुन आउँछ ।

अन्ततोगत्वा राजा जितामित्र मल्लले मानेश्वरीको प्रशस्तमा श्री मन्मानेश्वरी स्वेष्ट देवता इष्टदेवताको साथसाथै 'तलेजु' समेत लेखेकोबाट स्वतः सिद्ध हुन आउँछ । त्यसकारण यी राज्यका अधिष्ठात्री कुलदेवतालाई

‘राजदेवी’ ‘श्री मन्मानेश्वरी’ भन्दै पछि मल्लकालको उत्तराद्धमा आएर तलेजु भनेका हुन् ।

तर भाषा वंशावलीमा ‘तुलजा माइ’ र ‘तुलजा देवी’ भनी उल्लेख भएको पाइन्छ ।^{३१} त्यो केवल तिनै तलेजुलाई पुनः तुलजा नामकरण गरेको भन्नुमा अत्युक्ति नपर्ला । किनभने यो ‘तुलजा’ भनेको कुनै शिलालेखहरूमा देखिँदैन । फेरि उक्त भाषा वंशावलीमा ‘तुलजा’ हरिसिंह देवले ल्याएका थिए भन्ने कुरा नै तात्कालिक घटनाको व्यहोराबाटै असत्य हो भन्ने सिद्ध भइसकेपछि तुलजाको विषयमा पनि शङ्का गर्नु जरुरत पर्दैन ।

निष्कर्षमा हरिसिंहदेव नेपाल उपत्यकामा आएको पनि थिएन । तलेजु (तुलजा) देवता त उहिले लिच्छविकाल-देखि मान्दै आएका थिए । लिच्छवि राजा वृषदेवले ‘राजदेवी’ मानदेवले ‘मानेश्वरी’ र मल्ल राजाहरूले ‘इष्ट देवता’ ‘स्वेष्ट देवता’ र साथै ‘तलेजु’ भनी नामकरण गरी यिनै राज्यका अधिष्ठात्री ईश्वरीलाई नै मानिआएका हुन् ।

पाद टिप्पणीहरू

१. सूर्यमल्ल वर्ष ५१ यिन राजाले भक्तपुरका राजाले अम्बल गरी राख्याको देश चांगु शंखपुर यी दुई देश बलात्कार गरी मिची आफ्ना राज्यसंग मिलाई भोग गन्या । केहि बर्ष शंखपुरमा बसी वज्रजोगिनी योगेश्वर महाकाल भैरव सिहिनी व्याघ्रिणी कन रथारोहण गराई... प्रतिवर्ष यात्रा गराया ।

भाषा वंशावली २-५६.

२. मल्लकालीन समयदेखि तलेजुको मन्दिर पालुङ्गशहर-को बीचमा रहेको छ भन्ने कुराको पुष्टि यहाँ प्राप्त तलेजु भगवतीको सुन्दर मूर्तिबाट नै परयाप्त हुन्छ । आजि हाउस वनाउन खन्डा मूर्ति प्राप्त भयो ।

प्राचीन नेपाल १०-३३

३. वि. सं. १६४६ भन्दा केही पहिले नरसिंहको मृत्यु भयो । पछि उद्धवसिंहको उल्लेख पाइँदैन ।

पुरन्दरसिंह चाहि वि. सं. १६५४ सम्म ललितपुर-मा शासन गरिरहेका देखिन्छन् ।

इ. स. प्र. प्र. - ३

४. ललितपुरको बन्दोबस्त बाधन शिवसिंहले आफ्ना छोरा नियुक्ति गरे । केही कालसम्म हरिहरसिंहले बाबुको प्रतिनिधि भई शासन चलाए ।

इ. स. प्र. प्र. - ३

— हरिहरसिंह मल्लले ललीतपतनैमा राज्य गन्या ।

भाषा वंशावली २-६१

५. सम्बत ७३६ माघे मासी कृष्णपक्षे पञ्चम्यां तिथी रस्त नक्षत्रे वृत्तियोगे आदित्यवांसरे - श्री श्री सिद्धिनरसिंह मल्ल प्रभु थाकुलसन एक छत्रन राज्य थाले लु छत्र दुता जुरो ।

(ने. सं. ७३६ वि. सं. १६७५ माघ-कृष्ण पञ्चमी हस्त नक्षत्र वृत्तियोग आदित्यवारका दिन... श्री श्री सिद्धिनरसिंह मल्ल प्रभु थाकुरले एक छत्र राज्य गरिरहनु भएको बेलामा सुनको छत्र चढाइयो ।)

इ. स. प्र. प्र. - १६

६. यिनै राजाले अधिका भन्दा सुन्दर गरी दरबार बढाई बनाया । सुनका ढोका बनाई राखि दिया । तुलजा भवानी कन यथाक्रमले स्थापना गन्या ।

भाषा वंशावली २-६२

— ने. सं. ७४० जेष्ठ शुक्ल १० हस्ता नक्षत्र बुद्धवार खुनु सिद्धिनरसिंह मल्लं तलेजु थापना याना प्रतिस्था याःगु जुल ।

(ने. सं. ७४० वि. सं. १६७६ जेष्ठ शुक्ल १० हस्ता नक्षत्र बुधवारका दिन सिद्धिनर-सिंह मल्लले तलेजु स्थापना गरी प्रतिस्था गर्नुभयो)

शंतबहादुर कर्माचार्यको वंशावली

७. “श्रीमाणिसलाधिपति महाराजाधिराज श्री श्री जय वीर ऋद्धि नरसिंह मल्ल देवसन श्री ३ इष्टदेवता प्रीतिन थ्व लुया तोरण दोहरपा जुरो सम्बत ८३६ आश्विणि शुक्ल प्रतिपदा तिथी”

(श्री मानिसलाका (पाटनका) मालिक

महाराजाधिराज श्री श्री वीर ऋद्धि नरसिंह मल्ल देवले श्री श्री इष्ट देवतालाई खुशी पार्न यो सुनको तोरण चढाउनु भयो ने. ८३६ वि. सं. १७७३ आश्वीन शुक्ल प्रतिपदामा)

ई. स. प्र. प्र. - २७१

८. सं. ६०४ वैशाख शुक्ल एकादशी ए देश तेल रत्नमल्ल देवसन ।

(ने. सं. ६०४ वि. सं. १५४१ वैशाख शुक्ल एकादशीका दिन रत्नमल्ल देवले कान्तिपुर दखल गन्यो) ।

ई. स. प्र. प्र. १३६

श्री रत्नमल्ल राजासन जदेश त्यस ओओ ह्य न थकुर जुजु स्याडा ओ क्वाथवहार १ ओखावाहार १ थथू लायकू १ तादे १ थंहिति १ मूवहार १ इकुवहार १ तओया क्वावाहार १ थ्वते राजा वुतकाव हिति चुकस लायकू कडाव च्वं ।

(श्री रत्नमल्ल राजाले कान्तिपुर दखल गर्न आयो जवान न थकुर राजा मारे क्वाथ वहालका १ ओखा वाहारका १ माथिलो राजकुलका १ तादेवलका १ ठहितिका १ मूवहारका १ इकु वहालका १ तओया क्वावहारका १ यति राजालाई हराई हिटी चोकमा दरबार गरी बसे)

संस्कृत सन्देश १०, ११, १२, - ८१

९. ने. सं. ६२१ (वि. सं. १५५८) कान्तिपुरमा श्री तुलजा भवानी स्थापना गरी सानो देवल बनाए ।

मल्लकालीन नेपाल - १०४

१०. सम्वत ६८४ माघकृष्ण दशमी कुन्हु तवदेवर प्रतिष्ठा याडा दिन जुरो ।

(ने. सं. ६८४ वि. सं. १६२१ माघ कृष्ण दशमीका दिन तवदेवर (ठूलो देवल) बनाई तलेजु स्थापना गरी प्रतिष्ठा गरेको दिन भयो)

पूर्णिमा १२-३०

श्री श्री महेश्वर मल्ल प्रभु थाकुरसनं श्री ३ तग्वो देवल प्रतिस्था यात - सम्वत ६८४ माघ कृष्ण ॥

(श्री श्री महेश्वरमल्ल प्रभु थाकुरले श्री ३ तग्वोदेवल (तलेजु) प्रतिस्था गरे - सम्वत ६८४ वि. सं. १६२१ माघ कृष्ण ॥)

मेडिङ्गल नेपाल ४-२०

११. स्वस्ति । श्री ३ तवदेवर स्वेष्टदेवता सपूर्ण याडन श्री श्री जयलक्ष्मी नरसिंह मल्ल देव श्री श्री जय सिद्धि नरसिंह मल्ल देव उभय ठाकुलसन एकानि शत्रु एकाति मित्र याडन सत्य पुरस्कार याड बंध याड विजयाडया भाखा - श्रेयोस्तु सम्वत ७४१ माघ वदि चतुर्दशी शनिश्चर शुभम् ॥

(आपना इष्टदेवता तवदेवल साक्षी राखेर श्री श्री जय लक्ष्मी नर सिंह मल्ल देव श्री श्री जय सिद्धिनरसिंह मल्ल देव दुवै ठाकुरले एकानी शत्रु एकाति मित्र गरी सत्यबाचा गरी गर्नुभएको सन्धिको व्यहोरा - ने. सं. ७४१ वि. सं. १६७७ माघ कृष्ण चतुर्दशी शनिश्चरवार । शुभम् ।

ई. स. प्र. प्र. - १७

१२. श्री ३ तलेजु देवी श्री ३ देगुली तले देवी भ्यां श्री श्री प्रताप मल्ल भूपतिना अस्मिन्नर्थे अष्टादश रोपनिकाग्नि संप्रदत्तानि । ७६४ जेष्ठ माश शुक्ल-पक्षे पूर्णमास्यान्तिथी ।

(ने. सं. ७६४ वि. सं. १७३१ जेष्ठ शुक्ल पूर्णिमाको दिन श्री श्री प्रताप मल्ल राजाले श्री ३ तलेजु देवीलाई र श्री देगुतले देवीलाई यस निमित्त अढाह रोपनी जगा चढाउनु भयो)

ई. स. प्र. प्र. - ६२

१३. सं. ७६७ वैशाख शुक्ल चतुर्थि मृगशीर नक्षत्र बुधवार थ्वकुन्हु श्री ३ तवदेवलस श्री नृपेन्द्र मल्लनं स्वानमाला तथा दिन ।

(ने. सं. ७६७ वि. सं. १७३४ वैशाख शुक्ल चतुर्थी मृगशिरा नक्षत्र बुधवारका दिन श्री ३ तबदेलमा नृपेन्द्र मल्लले फूलको माला चढाए)

पूर्णिमा १२-३७

१४. स. ८२५ कार्तिक कृष्ण अष्टमी मघ नक्षत्र बुधवार थ्व कुन्हु तब देवलया गजुर कोकार । माघ शुक्ल षष्ठी रेवती नक्षत्र शुक्रवार थ्व कुन्हु चुलिका छार । माघ कृष्ण अष्टी अनुराधा नक्षत्र अगारवार थ्व कुन्हु अग्नि स्थापन । फागुण शुक्ल तृतीया रेवती नक्षत्र शुक्ल योग वृहस्पतीवार थ्व कुन्हु गजुर छार । फागुण शुक्ल पञ्चमी भरणी शनिश्चर थ्व कुन्हु पूर्णा श्री श्री भास्करमल्ल देवन छार ॥

(ने. सं. ८२५ वि. सं. १७६२ कार्तिक कृष्ण अष्टमी मघा नक्षत्र बुधवार यो दिन तबदेवर-का गजुर झिकियो । माघ शुक्ल षष्ठी रेवती नक्षत्र शुक्रवार यो दिन चुलिका चढायो । माघ कृष्ण अष्टी अनुराधा नक्षत्र मंगलवार यो दिन अग्नि स्थापना गयो । फागुण शुक्ल तृतीया रेवती नक्षत्र शुक्लयोग वृहस्पतिवार यो दिन गजुर चढायो । फागुण शुक्ल पञ्चमी भरणी शनिश्चरवार यो दिनमा पूर्णा गरियो । श्रीश्री भास्करमल्ल देवले चढायो ।)

मेडिङ्गल नेपाल-४५

१५. श्री मन्मानेश्वरीष्ट देवता वरलब्ध प्रसाद नेपालेश्वर महाराजाधिराज राजराजेन्द्र सकल राजचक्राधिस्वर श्री श्री जगज्जयमल्ल परम भट्टारक देवानां - सम्बत ८४६ आषाढ शुदि ११ ।

(श्री मानेश्वरी इष्ट देवताबाट प्रसाद पाएका नेपालका राजा महाराजाधिराज राज-राजेन्द्र सवै राज समूहका मालिक श्री श्री जगज्जय मल्ल परम भट्टारकदेव प्रभु ठाकुरले - ने. सं. ८४६ वि. सं. १७८६ आषाढ शुक्ल एकादशी ।)

इ. स. प्र. प्र. - ८७

१६. श्री ३ वज्रजोगिनी । श्री ३ तरजुमाजु । श्री ३ देवउत्तर ॥ श्री ३ गरुड नारायण ॥ श्री ३ पशुपति । श्री ३ गोकर्ण । श्री ६ स्वयम्भु चैत्य । श्री मन्मानेश्वरीष्ट देवता वरलब्ध - नेपालेश्वर महाराजाधिराज राजराजेन्द्र श्री जयप्रकाश मल्ल - सम्बत ८७२ आषाढ शुदी १ शंक्रान्ति बुद्धवार ।

(श्री ३ वज्रजोगिनी ॥ श्री ३ तरजुमाजु । श्री ३ देवउत्तर ॥ श्री ३ गरुड नारायण । श्री ३ पशुपति । श्री ३ गोकर्ण । श्री ३ स्वयम्भु चैत्य । श्री मानेश्वरी इष्टदेवताबाट वर पाएका - नेपालका राजा महाराजाधिराज राजराजेन्द्र - श्री जयप्रकाश मल्ल - ने. सं. ८७२ वि. सं. १८०६ आषाढ शुदि १ शंक्रान्ति बुधवार)

मेडिङ्गल नेपाल ४-३०४

१७. स्वस्ति श्री ३ तलेजु नेवतायै नमः । स्वस्ति शालिवाहनीयशके चन्द्र नयनाश्वकै १७२१ मिते प्रमोद नाम सम्बतसरे श्री सूर्य दक्षिणायने आश्वीन मासे कृष्णपक्षे अष्टम्यां पुण्य तिथौ रविवासरे श्री महाराज गीर्वाणयुद्ध विक्रम शाह ।

शाहकालीन अभिलेख - २८६

१८. शाके सम्बत १२४५ नेपाल सम्बत ४४४ साल पौषमासका शुक्लपक्ष नवमी तिथि शनिश्चरवारका दिन आरम्भ गरी हरिसिंह देव राजाले तुलजा भवानी सहित नेपाल पुरिमा प्रवेश गरी राजधानी शहर भक्तपुरमा गयो ।

भाषा वंशावली २-३०

१९. ने. सं. ४४० चैत्र कृष्ण द्वादशी म्वलस श्री जय अरिमल्ल अभिशेष दिन ॥

(ने. सं. ४४० वि. सं. १३७७ चैत्र कृष्ण द्वादशीका दिन देउपाटनमा श्री जयारिमल्लको अभिषेक गरियो)

इ. स. प्र. प्र. - २३५

- श्री जय तुङ्गमल्लदेवका छोरा श्री जय रुद्रमल्ल देवले आफनो प्रभावले आफना सम्बन्धी श्री जयारि मल्लदेवलाई राज्याभिषेक दिई राजालाई थामि तात्र दिए, सारा नेपाल नुवाकोटसम्ममा श्री जय रुद्रमल्लले एक छत्र राज्य गरे । - ने. सं. ४४६ वि. सं. १३८३ आषाढ पूर्णिमाको दिन रात्री रुद्रमल्ल स्वर्ग गए ।

इ. स. प्र. प्र. - २३४

- सं. ४६४ आश्विनी शुद्ध ७ स्वं पहरस तब भूकम्प बवः ध्व संती ग्वलंस श्री जयारिमल्लदेवस अस्त ॥

(ने. सं. ४६४ वि. सं. १४०१ आश्विन शुक्ल सप्तमीका दिन ३ प्रहर जाँदा ठूलो भूकम्प भयो । यसको भोलिपल्ट देउपाटनमा श्री जयारि मल्ल देवको मृत्यु भयो)

इ. स. प्र. प्र. - २३५

- उभयराज राजकुल सन्तुमतेन, सम्वत् ४६७ श्रावण वदि ४ श्री जयराजदेवस्य राजा कृतः सर्व समतेन ।

(ने. सं. ४६७ वि. सं. १४०४ श्रावण कृष्ण चतुर्थिका दिन दुवै राजकुलको अनुमतिबि सवैको सल्लाहले श्री जयराजदेव राजा बनाइए)

इ. स. प्र. प्र. - २३६

२०. सं. ४४६ माघ शुद्ध ३ तिरहुति हारशिंह राजासन मिथलासनतो सन्तगहीटो दिल्लीस तुरकयाके वड रायत मोनारपम्, थमु अगुमन याड वस्यम् शिमरावन गह भङ्ग याड, तिरहुतिया राजा महाथ आदिन समस्त व डड व्यसनवङ्गटोम, ग्वलछिनो लिन्दु विरवबःग्वलछिन राजगाम हुल खाधारे बंग्व । टिपाटस राजा हरिसिंहटो शिक्व, थ्वस कायन महाथन उभय बंधि यडा कुलन जोड बि फंग्व, राजगामया मझी भारो घायान समस्त धन कासन ॥

(ने. सं. ४४६ वि. सं. १३८२ माघ शुक्ल तृतीया ॥ तिरहुतका राजा हरिसिंहदेवले रैतीहरू जम्मा पारी आफु अघि सरी मिथिलावाट दिल्ली का तुरक (गयासुद्दीन तुगलक) माथि जाइलाग्यो । सिम्रौनगढ ध्वस्त पारियो । तिरहुतका राजा मन्त्री आदि सबै उठी भागे । केही कालपछि फेरि पसे । केही कालपछि राजग्राम दोलखामा आउदा टिपाटमा (तीन पाटनमा) राजा हरिसिंहदेवको मृत्यु भयो । यिनका छोरा मन्त्री दुवै कैद गरिए, परिवार पनि समातियो । राजग्रामका भारदारले जम्मे धन हात लिए ।)

इ. स. प्र. प्र. - २३३

२१. वि फंग्व ॥ गोपाल वंशावली

— 'वि फंग्व' को शर्थ शर्णमागे भन्ने रहेछ ।

पूर्णिमा ७-१४

२२. स्वस्ति— श्री मन्मानेश्वरीदेवी वरलवध— श्री नेपाल मण्डलेश्वर— श्री श्री जय यक्षदेवसक— सम्वत् ५६१ फागुण शुक्ल पूर्णिमासी सोमवार देवल प्रतिस्था दिन ॥

मेडिङ्गभल नेपाल ६१-६२

२३. ...श्री जय ज्योतिर्मल्ल नृपती श्री मन्मानेश्वरी वरलवध सम्वत् ५३३... ।

मेडिङ्गभल नेपाल २६ - ४८

२४. — श्री मन्मानेश्वरी वरलवध... श्री श्री जयस्थिति राजमल्ल देवन... नेपालीक सम्वत् सर ५०८ मार्ग शीर... ।

मेडिङ्गभल नेपाल - २७

२५. ...श्री श्री मानेश्वरी वर प्रतिलवधस्य— महामन्त्री श्री जयसिंह रामवर्द्धनस्य प्रतिपालित बिराज्ये - । स. ५०२

मेडिङ्गभल नेपाल - २४

२६. ॐ स्वस्ति ॥ श्री श्री श्री भवान्यै नमः । भाद्रे सप्त स्वगाव्वं समीत सके सोमे द्वितीया तिथी योगे चैव शुभे तथार्थमसुरे भे शुक्लपक्षे शुभे श्री श्री जय जितामित्र मल्लदेव थाकुरसन श्री श्री श्री स्वेष्ट देवता प्रीतीन मूल चुकया पछिम रघुवंशी सिरोमणि श्री श्री जय जितामित्रदेव वसलपा एताचुक जिर्णोधारयाडा ॥ सम्बत ७६७ भाद्र शुदि द्वितीया ॥

अभिलेख संग्रह ७-२४

२७. स्वस्ति । श्री श्री श्री भवान्यै नम ॥ आस्ते मास्ता वदान्यो नृप मुकुटमणि श्री जितामित्र मल्लो... श्री मन्मानेश्वरीष्ट देवता वरलब्धीत रघु वंशावतार श्रीमत श्रीश्री सुमति जय जितामित्र मल्लदेव प्रभु थाकुरसन श्री श्री श्री स्वेष्टदेवता प्रीतीकामनानं... ने. सं. ७६८ आषाढ शुक्ल दशमी... ।

अभिलेख संग्रह ७-२५

२८. स्वस्ति ॥ श्री ३ भवान्यै नम । श्री मन्मानेश्वरीष्टदेवता वरलब्ध प्रसादित... श्री ३ स्वेष्ट देवता सके श्री श्री सुमति जितामित्रमल्लदेव सन ध्व तोरण खापा सहितंन दुता ॥ नेपाल सम्बत ८०५ मार्गशिर कृष्ण नवम्यां... शनिश्चरवार ।

अभिलेख संग्रह ७-२८

२९. ॐ स्वस्ति ॥ श्री ३ तलेजु ॥ श्री ३ करूणामय ॥ श्री ३ पशुपति ॥ श्री ३ गरूड नारायण ॥ श्री ३ गुह्येश्वरी । श्री ३ वज्रजोगिनी ॥ श्री ३ हरिसिद्धि ॥ ध्व देवता साक्षितयाव श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्लदेव दाजुस्त श्री श्री जय योगनरेन्द्र मल्लदेवसन चवसें दुन्ता । सम्बत ८१६ फागुण शुक्ल द्वादशी ॥

अभिलेख संग्रह ११-१०

३०. -- राजाधिराज परमभट्टारक सूर्यवंशावर्तंस मानव गोच श्री श्री भूपतिन्द्रमल्ल देवबर्माह श्री ३ स्वेष्ट देवता प्रीतीकामनया श्री श्री तलेजुस्के मतपूजा याय माल । वसाधन कुन्हु ।... नेपाल सम्बत ८१८ फागुण मास शुक्ल पक्षे नवम्यां तिथी ॥

(नेपाल सं. ८१८ वि. १७५५ फागुण महिना शुक्ल पक्ष नवमी तिथिका दिन - राजाधिराज परमभट्टारक सूर्यवंशका मानवगोत्रका श्री श्री भूपतीन्द्र मल्लदेव वर्माहंजे श्री ३ स्वेष्ट देवता खुशी होउन् भनी कामना गरी श्री श्री तलेजुलाई दीपार्चन पुजा गर्नु । वर्षे वंदि दिन)

अभिलेख संग्रह ४-६

- सम्बत ८२५ जेष्ठ मासे शुक्ल पक्ष द्वितीयां तिथी - आदित्यवासरे -... ध्वकुन्हु श्री श्री स्वेष्ट देवता प्रीतीन श्री श्री जय भूपतीन्द्र मल्ल देव महाराजा धिराज थाकुरसन महाकण्ट थाङ ध्व घण्टा सहित खम्ब दयकाव ध्वगुलि दिनसं वर्ष प्रति थापुजा यायमालाक हुंता जुरो ॥

(ने. सं. ८२५ वि. सं. १७६२ जेष्ठमासे शुक्लपक्ष द्वितीया तिथिमा - आइतवारका दिन... यो दिनमा श्री श्री स्वेष्ट देवता खुशी पानानिमित्त श्री श्री जय भूपतीन्द्र मल्ल देव महाराजाधिराज ठाकुरले महाकण्ट गरी यो घण्टा सहित खम्बा बनाए । यो दिनमा वर्षेपिच्छे कर्माचन पुजा गर्नु भनी चढाएको भयो)

अभिलेख संग्रह ४-११

- ... श्री मन्मानेश्वरीष्ट देवता वरलब्ध प्रसादित रघुवंशावतार - महाराजाधिराज परम भट्टारक श्री श्री श्री भूपतीन्द्र मल्ल देवसन श्री श्री स्वेष्ट देवता तलेजुस सुवर्ण प्रासाद सेडास जिमठपु गजुर लुपोल धालि भागिल जबखब सिंह बेताल छत्र मोथल आदिन तथाव जीर्णोधार याडा नेपाल सम्बत ८२६ जेष्ठमास कृष्णपक्ष चतुर्थि पर पञ्चमी तिथि शतभिषनक्षत्र आयुष्मान योग बुधवार ध्वकुन्हु ॥

(ने. सं. ८२६ वि. सं. १७६३ जेष्ठ कृष्ण चतुर्थि उप्रान्त पञ्चमी बुधवार शतभिषा नक्षत्र आयुष्मान योगका दिन * श्री मानेश्वरीष्ट देवता वरप्रसाद पाएका रघुकुलमा जन्मेका * महाराजा धिराज परमभट्टारक श्री श्री जय भूपतीन्द्रमल्ल देवले आपना श्री ३ स्वेष्ट देवता तलेजुको

सुनको मन्दिर विग्रको हुनाले ११ घटा गजुर, सुनको छाना, दलिन भागिल दायौं बायाँ सिंह वेताल छत्र मुठल आदि राखी जीर्णोद्धार गरियो)

इ. स. प्र. प्र. - १७५

- स्वस्ति श्री ३ तलेजुस्के श्रीश्री जय भूपतीन्द्रमल्ल देवस... माता श्रीश्री लालमती देवीसनं सुवर्ण बिलिपति - दुता जुल । सम्वत ८३५ फागुण शुक्ल द्वितीया... ।

(ने. सं. ८३५ वि. सं. १७७२ फागुण शुक्ल द्वितीया दिन श्री ३ तलेजुलाई श्रीश्री भूपतीन्द्र मल्लदेवका राजमाता श्री लालततीदेवीले सुनको तुंडाल - चढायो)

अभिलेख संग्रह ११-३२

- ॐ स्वस्ति श्री ३ स्वेष्टदेवता प्रीती कामनान श्री जय जितामित्रमल्ल देव दिवंगत श्री लालमती देवीसन सुवर्ण प्रतिमा दयकाव दुता । सम्वत ८२६ आश्वीन शुदी ८ शुभं ।

(ने. सं. ८२६ वि. सं. १७६६ आश्वीन शुदी अष्टमी दिन श्री ३ स्वेष्ट देवता खुशि हुन् भन्ने कामना गरी स्वर्गीय जय जितामित्र मल्लदेवका शालिक बनाइयो)

अभिलेख संग्रह ११-१३

३१. श्री ३ दुर्गादेव्यनम ॥ श्री ३ स्वेष्टदेवता तलेजुस्के श्रीश्री लालमती देवीसन थब स्त्रीपुरुषया सुवर्ण प्रतिमा दयकाव आश्वीन शुक्ल अष्टमी खुन्हु निसैं देव क्वहाँ बिज्याके थहाँ बिज्यातके तोले मत छोयके यात... । सम्वत ८२६ आश्वीन शुक्ल महाष्टमी तिथि थ्वखुन्हु दुता जुरो ।

(ने. सं. ८२६ वि. सं. १७६६ आश्वीन शुक्ल महाष्टमी तिथिका दिन श्री ३ दुर्गायनमः । श्री ३ स्वेष्टदेवता तलेजुलाई श्रीश्री लालमती देवीले आफ्नो स्त्रीपुरुषको सुवर्णको सालिक बनाई आश्वीन शुक्ल अष्टमी दिनदेखि देवता तल

ल्याउँदा माथि लैजाँदासम्म दीप वालनलाई... ।)

अभिलेख संग्रह ७-३१

३२. ॐ श्री ३ तलेजु सहाय ॥ श्री ३ गणेश देवस्के पताङ्का विया... श्री मन्मानेश्वरीष्ठ देवता... - महाराजाधिराज श्री रणजित मल्लदेव - सम्वत ८६० वैशाख वदि १ बृहस्पतीवार कुन्हु ।

(ने. सं. ८६० वि. सं. १७६७ वैशाख कृष्ण प्रतिपदा बृहस्पतिवार दिन श्री ३ तलेजु सहाय ॥ श्री ३ गणेश देवलाई पताका चढायो - श्री मानेश्वरीष्ठ देवता महाराजाधिराज श्रीश्री जय रणजितमल्लदेव... ।)

अभिलेख संग्रह ११-१५

३३. सं. ८०२ कार्तिक शुक्ल अष्टमी उत्राषाढा नक्षत्रे आदित्यवार थ्व कुन्हुया बेला घटि ५ बेडाव घटि १० थ्वतेन न्ह्या श्रीश्री तरेलु कोहाँ बिज्यातकाओ खण्ड खडा जुरो ।

(ने. सं. ८०२ वि. सं. १७३६ कार्तिक शुक्ल अष्टमी उत्राषाढा नक्षत्र आदित्यवार यो दिनका बेला घडि ५ उप्रान्त घडि १० यावत अधि श्रीश्री तलेजु तल ल्याई खड्ग स्थापना गरियो ।)

मेडिइभल नेपाल १५

- स. ६०६ श्रीश्री तलेजुया पिथुस डोय थाहा जोड श्री रणबहादुरया पजाओस पिथुस चोक बमुजात सिला बाथोरा पचगव्य हाला ग्वलषा यजु थलि ।

मेडिइभल नेपाल - ५५

३४. अत्र उप्रान्त अधि नेपालमा राज्याभिषेक दियाका राजा विश्वदेवस्य भोग वर्ष ४८ यो राजाले पनि वहुतै निति गतिले प्रजा प्रतिपाल गरी सुख भोग गरिरह्या । यिन राजाले दरवार ६ तला विहार गरी बनाई ठूलो वगैचा बनाया ।

त्यहि स्थानआफना आगम स्वेष्टदेवताकन नेम गरी श्री देवीका नाम 'राजदेवी' भनी प्रख्यात गरी प्रतिवर्ष आफुने देवाली मान्दा भया ।

भाषा वंशावली १-७४

३५. मानदेव वहार नाम गरी दरवारमै आफनै नामले आफना कुलमा श्रेष्ठ देवताकन 'मानेश्वरी' भनी प्रतिष्ठा गन्या ।

भाषा वंशावली १-७७

— मानदेव नाम राजाले राजकुलमा रह्याका परमेश्वरी कन भक्तिभाव गरी इश्वरीकन शास्त्रोक्त अनुसार वर्णन गरी गीत स्तोत्र बनाई अधिदेखि विरा भयाका देवीकन संसारकन सार भयाका भनी आफना नामले 'मानेश्वरी' प्रख्यात गरी फेरि सुवर्णका मूर्ति बनाई प्रतिष्ठा कर्म गन्या ।

भाषा वंशावली १-७८

३६. श्री मानदेव वर्ष ४१॥ — स्व नामेन मानविहार प्रतिष्ठित पुन श्री मानेश्वरीदेवी प्रतिष्ठित ... ।

मेडिङ्गल नेपाल - ११६

३७. अस्यां श्री रघुवंश भौतिक मणि - दत्तः
सान्द्रश्चन्द्र इवान्वितोति मधरैरानन्ददेव करैः ॥
उच्चै शक्तिधर कुमारपदवीं प्राप्तो चित्तैर्दीक्षित
... यः महिमा प्राप्त - त्यै श्वरी ॥ २३
यसोमल्ल श्व तैरेव कुमारा नीक्षिता अमि ॥
दोक्षां ज्ञान समर्थ - ... - - ॥

मेडिङ्गल नेपाल - १३

३८. स्वस्ति ... भक्तपुर - स्वेष्टदेवता चरणकमल सेविको मानव गोत्र श्रीश्री जगतप्रकाश मल्ल बर्मा... — श्रीश्रीश्री स्वेष्टदेवतायै गोष्ठिकृत्य सम्प्रद्यदे ॥ अनेक कर्मणा श्रीश्रीश्री स्वेष्टदेवता प्रीणातु ॥ अथ नेपाल भाषा ॥ ध्व वृया वसानन हाने, मोहनिया देव कोहाँ विज्यास्तुतंनिसं याकात पियां मविज्यातात्य मता छीयके माल... सम्बत ७८८ जेष्ठ कृष्ण अष्टमी शतविषा नक्षत्र विस्कम्भ योगे शुक्रवार ध्वकुन्हु दुःस्ता ।

(स्वस्ति... भक्तपुरमा - ... स्वेष्टदेवताको चरण कमलका सेवक मानव गोत्र श्रीश्री जगत प्रकाश मल्ल बर्माले - श्रीश्रीश्री स्वेष्टदेवताका गुठी राखियो । अनेक कर्म गर्न श्रीश्रीश्री स्वेष्ट देवतालाई चढाइयो । अथः नेपाल भाषा ॥ यो जगाको आयस्ताले वदा दशैमा देवता तल ल्याएदेखी माथि नलगेसम्म दीप वालना निमित्त... ने. सं. ७८८ वि. सं. १७२५ जेष्ठ कृष्ण अष्टमी शतभिषा नक्षत्र विस्कम्भ योग शुक्रवार यो दिन चढाइयो ।)

अभिलेख संग्रह ७-२३

३९. 'श्री तुलजा माइको उत्पत्ति'

भाषा वंशावली २-३१

- 'श्री तुलजादेवीको नेपालमा प्रतिष्ठा'
- 'तुलजा मन्दिर अगाडिका गणेशको उत्पत्ति'
- 'तुलजा देवीको वरदान'

भाषा वंशावली २-३४-३५